

Mrozewicz Leszek, rec. książek: Velizar Velkov, *Roman Cities in Bulgaria. Collected Studies*. Adolf M. Hakkert – Publisher, Amsterdam 1980, ss. 303; Boris Gerov, *Beiträge zur Geschichte der römischen Provinzen Moesien und Thrakien. Gesammelte Aufsätze*, Verlag Adolf M. Hakkert, Amsterdam 1980, ss. X+489, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1990, t. 5, s. 418–419.

<https://doi.org/10.14746/bp.1990.5.33>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/52715>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersytet
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

taktów z okresu późniejszego), i wreszcie urzędy. „Świadomość stosunku metropolia – kolonia i rozwój kontaktów wzajemnych prywatnych i państwowych” to tytuł trzeciej części pracy (s. 224 - 241). Autor zauważa istnienie wyraźnej świadomości historycznej stosunku metropolia – kolonia, wolnej od „konstrukcji mitologicznej” (s. 228). Kontakty wzajemne zaś dzieli N.E. na okres przed (s. 230 - 233) i po roku 494 (s. 233 - 240), stwierdzając wyraźną linię spadkową tych kontaktów od okresu archaicznego po Cesarstwo Rzymskie (zob. s. 240 n.).

Całość swych rozważań N.E. podsumował na s. 242 - 254, wskazując przede wszystkim na zasadniczy przyrost naszej wiedzy o koloniach milezyjskich od ukazania się pracy F. Bilabela, jak i na dużą oryginalność i samodzielność rozwoju poszczególnych kolonii.

Rozprawa N.E. zaopatrzona jest w bardzo bogaty aparat krytyczny (s. 266 - 546, prawie tyle, co właściwa część książki!), indeksy oraz dziesięć map, odnoszących się do terenów kolonizowanych przez Milet. Jest to niewątpliwie praca bardzo gruntowna, w pełni zastępująca przestarzałą książkę F. Bilabela. Z całą też pewnością przez najbliższe lata będzie to podstawowe studium przy jakichkolwiek badaniach nad kolonizacją grecką w ogóle, nie tylko milezyjską.

Leszek Mrozewicz (Poznań)

Velizar Velkov, *Roman Cities in Bulgaria. Collected Studies*. Adolf M. Hakkert – Publisher, Amsterdam 1980, ss. 303; Boris Gerov, *Beiträge zur Geschichte der römischen Provinzen Moesien und Thrakien. Gesammelte Aufsätze*, Verlag Adolf M. Hakkert, Amsterdam 1980, ss. X+489.

Są to dwa zbiory artykułów dwóch prominentów bułgarskiej nauki, profesorów Borysa Gerova i Velizara Velkova, w równej mierze zasłużonych na polu badań antycznej przeszłości ziemi bułgarskiej. Ich artykuły rozproszone są w szeregu licznych periodyków, niejednokrotnie bardzo trudno poza Bułgarią dostępnych i częściowo napisanych w języku bułgarskim. Dlatego też zebranie najważniejszych z tych prac i odrębne ich opublikowanie przyjąć należy z dużym uznaniem.

W zbiorze V. Velkova znajdujemy jego artykuły poczynając od 1955 roku (*Themistius as a source of information about Thrace*, s. 171 - 198, pierwodruk w Serta Kazaroviana, II, Sofia 1955, s. 245 - 260): w sumie 27 pozycji, ułożonych według klucza: od problemów ogólnych do zagadnień szczegółowych, a ramach tego w ujęciu chronologicznym – od antyczności klasycznej po Bizancjum. Wśród nich niektóre zostały specjalnie dla tego zbioru przełożone z języka bułgarskiego na angielski (np. *Montana. Contributions to the history of Roman cities in Bulgaria*, s. 85 - 102, pierwodruk w: *Sbornik Ciprovci*, Sofia 1970, s. 105 - 114). Szkoda, że autor nie pokusił się o dokonanie koniecznej w niektórych przypadkach korekty: przykładem może być artykuł *Un ostiense nella Moesia Inferiore*, s. 125 - 130 (pierwodruk: *Archaeologia Classica* 23, 1971, s. 121 - 123). Zgodnie bowiem z poprawką J. Scheida (*Mars Pater en Mésie Inférieure*, ZPE 15, 1974, s. 287 - 288), należy w tekście publikowanej przez Velkova inskrypcji czytać *M[ar]ti Patri*, a nie *M[a]tri, Patri* – jak proponował bułgarski uczoney.

Gesammelte Aufsätze B. Gerova zawierają 30 pozycji, w tym 4 recenzje. Autor zamieścił tylko te artykuły, które już w pierwodruku zredagowane były w języku zachodnim. Wielka to szkoda! Profesor Gerov jest bowiem autorem szeregu niezwykle ważnych dla dziejów Mezji i Tracji studiów – niestety w większości w języku bułgarskim, co oczywiście gwałtownie zawęży krąg ich odbiorców. Nadto wiele z tych prac powstało przed kilkudziesięciu laty i są bardzo trudno osiągalne.

Ujęte w tym tomie artykuły uszeregowane zostały chronologicznie, według daty ich pierwodruku. W przeciwieństwie jednak do tomu Velkova nie znajdujemy tu żadnych informacji o miejscu i dacie pierwszego wydania. Nie pozostaje nic innego, jak całkowicie zgodzić się z zastrzeżeniami belgijskiego recenzenta, A. Dierkensa (*Latomus* 41, 1982, s. 703), gdy z nie ukrywana nie-

cierpliwością pisał: „il faudra d'abord rechercher dans quelle revue tel article a paru, quand et à quelles pages”.

Leszek Mrozewicz (Poznań)

Ratiariensia. Studi e Materiali Mesici e Danubiani, Bolonga, CLUES, t. I, 1980, ss. 141, 24 tabl. poza tekstem; t. II, 1984, ss. 134, 30 tabl. poza tekstem; artykuły w językach: włoskim, francuskim, angielskim i niemieckim.

Prezentowane dwa pierwsze tomy serii wydawniczej noszącej nazwę *Ratiariensia* są widocznym efektem realizacji rozpoczętego w 1978 roku programu naukowego wspólnych włosko-bułgarskich badań archeologicznych w Ratiaria, Moesia Superior (dzis. Arčar, okr. Vidin, Bułgaria), prowadzonych przez ekspedycje Instytutu Historii Starożytnej Uniwersytetu w Bolonii i Instytutu Archeologii Bułgarskiej Akademii Nauk w Sofii. Oba tomy publikacji, z których pierwszy ukazał się w roku 1980, a drugi w 1984, są zbiorami artykułów i komunikatów związanych z szeroko pojętą problematyką badań obozu legionu IV Flavia, później miasta rzymskiego i wczesnobizantyjskiego Ratiaria.

Pierwszy tom *Ratiariensia* otwierają artykuły: D. Giorgettiego oraz F. Martellego, stanowiące próbę ogólnego zarysowania uwarunkowań geograficznych, historycznych, społecznych i politycznych, jakie legły u powstania i rozwoju Ratiarii. D. Giorgetti w artykule *Colonia Ulpia Traiana Ratiaria: dane geograficzne i historyczne* (s. 13 - 34) zwraca uwagę na te czynniki geomorfologiczne, które w istotny sposób rzutowały na rozwój gospodarczy jednostki osadniczej. Są to przede wszystkim żyzne gleby lessowe niziny pannońsko-mezyjskiej i warstwy osadowe dolin rzecznych, stanowiące podstawę wydajnej gospodarki rolnej. Wykorzystywano materiał budowlany pochodzący z kamieniołomów znajdujących się w pobliżu wsi D"rzanica. Rudę żelaza dostarczano z obszaru zlokalizowanego między dzisiejszymi miejscowościami Vojnica i Vodna a źródłem rzeki Almus. Z kopalni znajdujących się w pobliżu Argentares (Zaječar, Rogotina) przesyłano drogą wodną miedź, ołów i srebro. Autor zwraca również uwagę na lokalizację samego miasta na niewielkim płaskowyżu naddunajskim o powierzchni około 1500 x 400 m, gwarantującym nie tylko doskonałe warunki obronne, lecz również strefę wpływów rozciągającą się na obszarze zawartym między rzekami Timacus i Almus. Charakterystyczna lokalizacja miasta stanowiła zdaniem autora również jeden z elementów warunkujących nazwę miasta i pochodzącym od słowa *ratīs*; terminem tym określano małą łódź wiosłową służącą do transportu artykułów użytkowych i żywnościowych wzdłuż brzegu rzeki.

Oboz wojskowy, z którego w późniejszym czasie rozwinęło się miasto, wzniesiony został w drugiej połowie I wieku n.e. przez kohorty *Legio IV Flavia* i oddziały wojsk pomocniczych, wśród których znajdowała się również *ala Gallica*. Przestrzenno-architektoniczny rozwój Ratiarii przebiegał zdaniem D. Giorgettiego w ramach tzw. dwubiegunowego modułu *castrum-canabae*. Opinia autora, iż jest to unikatowy przykład takiego dwubiegunowego rozwoju, jest błędna, albowiem w podobny sposób nastąpił np. rozwój jednostki osadniczej Novae (Svišov).

Charakterystyka rozwoju gospodarczego miasta oparta została na kategoriach zabytków archeologicznych odkrytych na terenie antycznego miasta oraz na jego terytorium miejskim. Większość tych zabytków znajduje się dzisiaj w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Vidin. Autor wykorzystał również bułgarskie publikacje znalezisk przypadkowych i badań ratunkowych w tym rejonie. Omówiona została produkcja wyrobów brązowych i srebrnych oraz wytwórczość ceramiczna, z podkreśleniem ich miejscowego pochodzenia. W dwóch inskrypcjach datowanych na II w. n.e. znajdujemy informacje o istnieniu w Ratiarii *collegium fabrorum*, natomiast w Notitia Dignitatum zawarta jest wiadomość o działaniu w mieście fabryki uzbrojenia. Miejscowego pochodzenia są, zdaniem D. Giorgettiego, niektóre z odkrytych kamiennych posągów i figurek.

W końcowej części swojego artykułu autor omawia rozwój miasta w okresie IV - VII wiek